

epics, wherein the basic ideas of ancient Greek and Roman worldview were most fully developed; such great Greek and Roman thinkers, as Plato and Aristotle, Sophocles and Euripides, Seneca and Lucian found inspiration in *The Iliad* and *The Odyssey*, as well as many others. Despite its great impact upon Ancient culture, the epic poems of Homer are relatively insufficiently studied in the Ukrainian humanities, including political science. Therefore, the necessity of analysis of interaction between politics and art namely in the Homeric epics is determined by two reasons. Firstly, by the principal relevance of *The Iliad* and *The Odyssey* for the whole classic culture, which enables the definition of the most fundamental aspects of interaction of these two spheres of human existence. Secondly, by the insufficient, as of our opinion, level of studying the Homeric epics in Ukrainian political science. The goal of this article is to analyse the interpretation of politics and art in the Homeric epics separately and, afterwards, to establish key principles of their dialogic interaction, concluding on this basis about the place and complex nature of interplay between these concepts in the framework of Homeric cosmos and, indirectly, the Ancient worldview in general. The results of analysis have allowed to conclude about the key principles of interaction between politics and art in the poems of Homer *The Iliad* and *The Odyssey*. The basic features of politics and aesthetics in the Homeric epics along with the moments of their dialogic interplay have been defined. On the example of *The Iliad* and *The Odyssey* the study found the phenomenon of aestheticization of politics in the ancient worldview. Several basic features of the dialogic interaction of politics and art have been pointed out, including the conclusion that in the Homeric cosmos politics is limited, while the beauty - absolute and unlimited; the conclusion that art, i. e. beauty, created by man, matches with the Logos, or rational principle of the universe, that also reigns over politics, and the conclusion that politics doesn't dominate over art, as it was in civilization of the Ancient East, such as Egypt and Mesopotamia, but has the task to create conditions for the prosperity of art. On these grounds the place and specificity of the complex nature of interaction between politics and art in the Homeric epics have been defined.

Key words: Homeric epics, politics, art, aesthetics, culture, worldview, dialogic interaction.

Надійшла до редколегії: 28.03.2014

УДК 321.022

Д. О. Манойло

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ: ЗАЛУЧЕННЯ ДОСВІДУ КРАЇН ПЕРЕХІДНИХ ДЕМОКРАТІЙ

Детально розглядаються та аналізуються форми інституціоналізації політичної опозиції, що існують на сьогоднішній день як в країнах ЄС, так і в країнах перехідних демократій. Досліджуються наслідки вживання тієї чи іншої моделі інституціоналізації. В ході дослідження були розглянуті держави з різними типами політичних систем і формами правління. На конкретних прикладах досліджені як формальні, так і неформальні механізми функціонування політичної опозиції.

Ключові слова: політична опозиція, інституціоналізація, країни перехідних демократій, політична система.

Феномен опозиції є природним явищем суспільного життя так само, як політична опозиція є природною складовою будь-якої політичної системи, що розвивається за демократичним вектором. Оскільки Україна намагається реформувати існуючу політичну систему таким чином, щоби вона більше відповідала європейським стандартам, все частіше підіймається питання про інституційне оформлення політичної опозиції. Останнє необхідне для того, щоби політична опозиція мала змогу артикулювати інтереси своїх виборців та нейтралізувати їхні протестні настрої, що стає особливо актуальним на тлі останніх подій в Україні.

Особливо необхідною інституціоналізація політичної опозиції стає в країнах з великою кількістю національних меншин або багаточисельною меншиною, що має великий протестний потенціал.

Метою цієї статті є аналіз існуючих форм інституціоналізації в країнах Латинської Америки з гібридними політичними режимами та в країнах Східної Європи, що пройшли консолідацію демократії. Також задачами цієї статті дослідниця вважає аналіз феномену запозичення форм інституціоналізації країнами, що проходять демократизацію, оскільки все частіше в українському політикумі йде мова про запозичення тих чи

інших юридичних норм, правил Західної Європи для їх впровадження в українську правову систему. Прикладом останнього може вважатися заява міністру економічного розвитку та торгівлі України Павла Шеремета від 13.03.2014 [1].

Вивчення інституту політичної опозиції є наразі дуже актуальним в політичній науці. Так, серед закордонних дослідників даною проблематикою займаються Д. Алтман, Ф. Гізо, Р. Даль, Ц. Зукко, Е. Колінські, Х. Лінц, А. Пшеворський, Г. Рот, Л. Хелмс. Серед вітчизняних дослідників слід відмітити наступних: В. Бусленко, А. Гаргун, С. Грабовський, Б. Зажигаєв, Д. Зубрицька, У. Ільницька, А. Колодій, Ю. Лагутов, Л. Шангіна.

Зважаючи на те, що в сучасній українській політології та законодавстві України нема єдиного визначення поняття політичної опозиції, дослідниця вважає за потрібне акцентувати на тому, що в даному дослідженні при використанні поняття політичної опозиції авторка використовує ресурсний підхід до визначення цього терміну через специфічний контекст української політики. А саме, дослідниця визначає політичну опозицію як організованої групи політичних суб'єктів, що веде боротьбу за володіння домінуючим політичним ресурсом системи.

Вивчаючи та аналізуючи досвід інституціоналізації політичної опозиції в країнах Європи, можна помітити, що в багатьох країнах, в яких процес інституціоналізації опозиції завершився ще у другій половині XIX ст. і сформувався ліберально-демократичне уявлення про політичну опозицію як про інтегральний елемент процесу реалізації народної волі, так само необхідний як влада і парламентарська більшість, наразі інститут політичної опозиції немає чітких гарантій, закріплюючих їхнє право на існування. Тобто сам інститут існує та функціонує завдяки неформальному праву, яке полягає у всезагальному усвідомленні необхідності та важливості цього інституту.

У більшості європейських країн практика правового гарантування діяльності інституту опозиційного уряду відсутня [2]. Так, парламентська опозиція у Франції не має можливості впливати на ухвалені політичні рішення та на порядок денний парламенту, не має закріпленого статусу і прав щодо контролю над діяльністю уряду.

Президент Франції навіть в опозиції залишається главою держави, він політично незалежний від уряду та має суттєві можливості впливу на державну політику (право розпуску Національних Зборів (раз на рік); право подавати запит щодо відповідності будь-якого законопроекту до Конституції в Конституційну Раду (аналог українського Конституційного Суду); право відмовитися підписувати будь-яке рішення парламенту і повернути його на подальший розгляд; право відмовитися підписувати постанови уряду, що означає потребу проведення цієї постанови через парламент як законопроекту).

Президент Франції не координує свої дії з парламентською меншістю. Опозиція за французьким варіантом змішаної системи є слабкою. Крім того, у Франції, на відміну від Англії, опозиція не наділена жодним спеціальним статусом і не має жодних повноважень, що компенсують, наприклад, можливість формувати порядок денний парламенту впродовж певної кількості днів на місяць. Президент Франції навіть за умов співіснування з опозиційним його політичній силі урядом прагне залишатися на вершині піраміди ухвалення рішень. Зазвичай він обирає більш консенсусну лінію поведінки у стосунках з урядом. Тому постійної координації зусиль президента з парламентською меншістю немає.

Можливості для опозиційної діяльності у Франції досить обмежені. Це одна з причин великої популярності непарламентських форм протесту й опозиційної діяльності у Франції: страйків, демонстрацій, акцій непокори. До того ж, як свідчить досвід, часто ці акції мають вагому частку насильства. Це відбувається тому, що французьке суспільство досить сегментоване й інтереси різних його сегментів часто суперечать одне одному. А парламент з огляду на невисоку роль опозиції не є майданчиком, на якому ці інтереси можна узгодити. В умовах, коли президент і уряд належать до різних політичних сил, вади цієї системи достатньо великі: простір для опозиційної діяльності не збільшується суттєво, однак відповідальність за ситуацію сильно розмивається. Це знижує загальний рівень легітимності системи.

У Франції також існує традиція зустрічей президента з опозицією. Відповідно до іншої, також не закріпленої в Конституції традиції, при створенні парламентських слідчих комісій до їх складу входять (пропорційно до розміру фракцій у Національних Зборах) представники усіх політичних груп.

Натомість, формування політичних систем країн Латинської Америки відбувалося переважно за північноамериканською моделлю. Тож, в даному регіоні в більшості випадків функціонує президентська система влади. Не зважаючи на те, що багато країн Латинської Америки формально є багатопартійними, ці партії доволі обмежені в законодавчій діяльності і де-факто стають одним з президентських інструментів та не викликають довіри в населення. Роль опозиції в даному регіоні загалом є незначною. Розглянемо окремі найцікавіші політичні інститути країн Латинської Америки, які блокують та нейтралізують політичну опозицію, оскільки в цьому регіоні поняття стабільно організованої опозиції практично не існує [3]. Зазвичай, поразка партії (опозиційної) на виборах призводить до її виходу з політичної арени.

В латиноамериканських країнах з однопалатним законодавчим органом його голова володіє супер-повноваженнями (регулювання всього законодавчого процесу, тривалості сесій, призначення доповідачів та постійних комітетів, розгляд законопроектів). Зазвичай головою парламенту є депутат правлячої партії, який проводить лінію своєї партії та не допускає членів опозиційних партій до роботи в комітетах, позбавляє права впливати на розробку законопроектів, а розроблені опозицією законопроекти, що йдуть всупереч волі правлячої партії, не допускає до розгляду або голосування в парламенті. Опозиція практично позбавлена права впливати на розробку або прийняття законодавчих актів.

В країнах Латинської Америки з двопалатним законодавчим органом інститутом, що нейтралізує опозицію, є комітетська система. Вона полягає в тому, що кожна палата має свою комісію по роботі палати, що складається з голови, його заступників та голів парламентських фракцій або блоків. Такі комісії встановлюють та затверджують повістку дня подальших сесій палати. Також існують постійні комітети, які утворюються в сенаті та палаті представників. Зазвичай кількість таких комітетів не обмежена ані на законодавчому, ані на конституційному рівні (виключенням є Еквадор), отже на практиці, ці комітети утримують в своїх руках майже всю законодавчу діяльність. Як наслідок, інститут комітетської системи дозволяє президенту та уряду здійснювати повний контроль над законодавчим процесом. Даний інститут надійно блокує появу небажаних законопроектів, штучно блокуючи їх, або за допомогою «внесення правок» переробляє їх на свою користь.

Місцеве самоврядування також виключає співпрацю з опозицією або допуск її до законодавчої діяльності, навіть в федеративних латиноамериканських державах.

Проте в Латинській Америці є країна і з контрастним функціонуванням інституту політичної опозиції. Це – Уругвай.

Уругвай є однією з найбільш політично розвинених держав регіону. Ця країна називає себе «Швейцарією Латинською Америки», оскільки вона скопіювала багато політичних інститутів (наскільки їх можна технічно скопіювати) зі швейцарської моделі прямої демократії. Як і передбачає інституціональна теорія, «скопійовані» інститути, на жаль, не копіюють успіх, тому в Уругваї наслідки були специфічними, з огляду на історію та традиції країни [4].

Тут панує особлива трипартійна система, в якій кожна партія в своїй структурі має багато фракцій, а також дворівневі вибори (спочатку внутрішньопартійні – між кандидатами від фракцій, потім – загальнонаціональні вибори). Всі три головні партії мають довгу для країни історію (2 з них заснувалися на початку ХХ ст., 1 наприкінці 60-тих рр.) [5, с. 96]. Враховуючи систему представницької демократії, партії знаходяться в прямій конкуренції між собою, проте, як показує практика, вони змушені співпрацювати одна з одною. Так, опозиція складається з тих двох партій, що набрали, відповідно, 2 та 3 місце на виборах. За умов набрання партією-лідером малого відсотку для абсолютної більшості, вона отримує менший відсоток, ніж інші дві партії. Отже, зазвичай одна з опозиційних партій входить в правлячу коаліцію, завдяки чому зберігається баланс сил. Проте, якщо існуюча система в Швейцарії за-

снована на базі різнорідного суспільства і виправдовує свої сподівання, то в Уругваї суспільство практично однорідне, і така система навпаки блокує зріст потужності опозиційних партій.

Слід відзначити, що завдяки існуючій партійній системі, опозиція Уругваю частково формує кабінет міністрів та активно приймає участь в обговоренні парламентських домовленостей, хоч опозиція і вимагає більших прав.

В той же час Азія до останнього часу більшою мірою залишалася частиною світу, де інститут політичної опозиції був нівельованим навіть в успішних країнах. Приміром, до 1993 р. політичну систему в Японії називали «півторопартійною» через те, що при існуванні на політичній арені двох конкуруючих партій (ліберальної та соціалістичної) при владі завжди залишалася одна, а інша завжди була в опозиції. Так продовжувалося з 1955 р., поки в 1993 р. правляча ліберальна партія не прогнала вибори, а у нижню палату парламенту пройшло 8 партій. Після того, як у 1994 р. був прийнятий закон «Про підтримку політичних партій», уряд став коаліційним. Коаліцію в різні часи складали від 3 до 8 партій.

Тепер зосередимось на перехідних країнах Східної Європи, досвід яких дослідниця вважає важливим для вивчення та подальшого використання при розробці моделі інституціоналізації української політичної опозиції. При цьому авторка наголошує саме на розробці такої моделі, а не на копіюванні «вдалого досвіду» через нижченазвані причини.

Отже, цікавим є досвід інституціоналізації політичної опозиції в Литві. Дана країна є змішаною республікою та має майже досконалий легальний інститут політичної опозиції. В конституції країни та різноманітних нормативно-правових актах прописані чіткі визначення опозиції, процедури її утворення та розпуску, правовий статус та можлива діяльність.

Згідно литовського законодавства, політична опозиція наділена широкими повноваженнями щодо контролю уряду та впливу на законодавчий процес [6].

Так, заступником (-ами) спікера, головою бюджетної комісії призначаються члени опозиційної партії, а законопроекти, подані від опозиції мають право позачергового розгляду. Лідер опозиції має право на першочергову доповідь у Сеймі, пропонування розгляд законопроектів в терміновому порядку, входить до правління Сейму (разом з головою Сейму та його заступником впливає на вирішення організаційних питань щодо роботи Сейму).

Країни перехідних демократій мають свою власну специфіку, особливо в період трансформацій. Країни ЦСЄ вирішували питання політичної опозиції на свій розсуд, закріплюючи статус інституту в кожному випадку по-своєму. Саме закріплений інститут політичної опозиції дозволив даним країнам вдало провести трансформацію та демократизацію. Проте існує також практика зведення політичної опозиції в бік ідеології опозиційності, яка додає електоральних балів та дозволяє грати на почуттях обурення в населення.

В умовах перехідного періоду кінця 80-х - початку 90-х років в країнах Центрально-Східної Європи встановилася певним чином рівновага політичних сил, що об'єктивно сприяло розвитку діалогової політичної культури, стимулювало взаємні поступки і пошуки балансу інтересів. Компроміси, які виникали в ряді країн ЦСЄ можна характеризувати як вимушені угоди (пакти) між лідерами провладних політичних партій та опозиційних політичних сил. На думку Л.Ф. Шевцової, «...не лише в латиноамериканських країнах, але пізніше і в Угорщині, Польщі, Чехії саме політика пактів влягалась основним гарантом посттоталітарної трансформації. Ця політика зняла напругу зі ще слабких інститутів, обмежила рівень конфліктності, сприяла формуванню цілої системи договорів між владою і суспільством, між громадянськими і військовими, між підприємцями і робітниками» [7, с. 82]. На думку А.Пшеворського, у випадку, якщо інституційні пакти встановлюють правила гри, а останні віддають на відкуп конкуренції, то вони відіграють істотно важливу роль, забираючи головні політичні питання зі сфери суперництва. Такі пакти необхідні для захисту демократичних інститутів від тиску, до якого вони ще не здатні протистояти [8, с. 6].

Варто зазначити, що можливість укладання подібних угод визначалася не лише здатністю правлячої партії до діалогу, а й несистемним характером самої опозиції, прагненням до кооперативної взаємодії з владою. При цьому на етапі перехідного періоду від авторитаризму до демократії досить суперечливо розглядається сама опозиція. Адже в основному політична опозиція в країнах ЦСЄ була націлена на демонтаж комуністичної влади і побудову демократії. Проте в перехідний період, який називають транзитним, є певна невизначеність політичного режиму. З однієї сторони в умовах лібералізаційних процесів він вже не є авторитарним, однак ще далекий від демократичного [9].

Результатом компромісного вирішення політичних конфліктів в Польщі, а також в Угорщині, Болгарії стало погодження правил взаємної конкуренції і співробітництва між політиками а також взаємне визнання себе як рівнозначних партнерів, легітимізованих до участі в спільних погоджених діях. Це в подальшому сприяло інституалізації політичної опозиції, розвитку її парламентських форм та загалом лібералізацію політичного режиму [9].

Процес стабілізації політичної системи, пов'язаний з завершенням транзитивного періоду, супроводжується зниженням політичної впливовості та поширенням дискурсу ідеології опозиційності. Натомість відбувається перехід до нормальної конкуренції різних політичних ідеологій, кожна з яких репрезентує певний тип бачення політичного розвитку, і які можуть змінювати одна одну в ході ротації або суцільної зміни політичних сил, котрі концентрують у своїх руках основні повноваження реалізації державної влади.

Сучасна ситуація в Україні характеризується не лише постійною динамікою у розстановці сил на політичній арені, а й модифікацією політичної системи, пов'язаною з конституційними реформами та перенесенням основного важеля впливу в системі органів державної влади то до президента, то до прем'єр-міністра. Відповідно це обумовлює переміщення акценту у протистоянні опозиції та влади у площину «парламент – уряд». Складність визначення поняття опозиції в сучасних умовах умовлена тим, що, по-перше, президент залишається носієм вагомих владно-розпорядчих (кадрових, контрольних тощо) повноважень, а відтак визначити спрямування діяльності опозиції (опозиція до Президента, до Кабінету Міністрів тощо) нині набагато складніше, ніж у попередні роки; по-друге, парламентська меншість сама по собі не є однорідним утворенням.

Чинне законодавство України надає парламентській меншості ряд прав.

Зокрема, з принципу пропорційного розподілу посад в органах парламенту, парламентських делегаціях прямо впливає право фракцій меншості на участь у розподілі керівних посад в комітетах Верховної Ради України, тимчасових спеціальних і слідчих комісіях, посад в органах, які формуються за участю парламенту, у кількості, пропорційній до чисельності кожної з таких фракцій. Парламентська меншість вже має можливість ініціювати створення тимчасових слідчих комісій парламенту, процедуру притягнення Кабінету Міністрів України до політичної відповідальності, можливість впливати на законодавчий процес на етапі розгляду законів, ухвалених парламентською більшістю і повернути для повторного розгляду парламентом із зауваженнями Президента України.

Нетиповим для зарубіжної практики є і закріплення за парламентською меншістю права ініціювання кадрових призначень в органах внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю (в Україні – Голова КРУ та Рахункової палати), центральних органах виконавчої влади. Навпаки – призначення представників опозиції на посади в урядовій адміністрації свідчать про втрату опозиційного статусу, оскільки тим самим опозиція бере на себе частину політичної відповідальності за впровадження урядової політики у відповідних секторах публічного управління.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити певні висновки даного дослідження, що стосувалося вивчення досвіду інституціоналізації політичної опозиції в зарубіжних країнах.

- Незважаючи на те, що в багатьох успішних демократичних країнах ми можемо побачити відсутність чітких юридичних норм, що стосувалися би закріплення

гарантій діяльності політичної опозиції, така практика є досить корисною для країн перехідного типу, які мають на меті модернізацію існуючої політичної системи. Це обумовлено тим, що у державах зі сформованими демократичними режимами важливість діяльності політичної опозиції не ставиться під питання ані урядом чи правлячою парламентською більшістю, ані виборцями. В країнах, що тільки проходять демократизацію політичних інститутів, є великий ризик відкату демократизації. Саме тому, для консолідації демократії, для унеможливлення відкату цього процесу, діяльність політичної опозиції, як і її чітке визначення, має бути чітко закріплені в нормативно-правовій системі.

- Приклад Уругваю, а саме, повне копіювання політичної системи Швейцарії, включаючи і елементи, що стосуються інституціоналізації політичної опозиції, дає певний позитивний результат, особливо враховуючи повну його відсутність в інших країнах регіону. Проте, таке копіювання теж привносить свої негативні наслідки. Тому, при розробці національної стратегії модернізації політичної системи України, необхідно враховувати вдалий досвід інших держав, але не копіювати його наосліп, а модернізувати систему, враховуючи і національні особливості та специфічні риси української політики.

- Різні країни розвинутої демократії мають різну історію переходів влади від одного уряду до іншого. Кожен перехід влади в тій чи тій країні відбувався за індивідуальним сценарієм. Аналізуючи свій досвід і досвід інших країн у цих процесах, вивчаючи чинники, які на них впливають, і наслідки різних сценаріїв, країни розвинутої демократії дійшли висновку про доцільність встановлення певних формальних рамок, які давали б змогу з урахуванням політичного складника процесу зміни уряду при владі: мінімізувати пов'язані із цим ризики, згладити можливі конфлікти, забезпечити оптимальну тривалість процесу переходу та підвищити його ефективність і результативність. Ці рамки, так само як і процес змін, мають у різних країнах індивідуальні особливості, зумовлені їхніми політичними системами, системами права, досвідом і традиціями.

- Сучасна теорія інституційного дизайну пропонує багато концепцій оформлення політичної опозиції для всіх політичних та партійних систем. Враховуючи специфіку держави, її інститутів можна виробити власну найбільш оптимальну модель, проте слід пам'ятати, що не буває ідеальних концепцій, і кожна модель несе в собі певні недоліки. В побудові інституту політичної опозиції слід враховувати не лише формальні рамки, а й такі фактори, як зміна урядів, тобто переходу влади від уряду до колишньої опозиції, адже конфліктів з приводу передачі влади не буде, якщо статус опозиції буде дозволяти робити вплив на поточну владу.

Бібліографічні посилання

1. Шеремета: Україна поїде по дорозі Гонконга і Сингапура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.facenews.ua/news/2014/192377/>
2. Лагутов Ю. Е. Особливості створення та функціонування «опозиційного уряду» в умовах парламентсько-президентської моделі державного устрою [Електронний ресурс] / Ю.Е. Лагутов. – Режим доступу : http://sd.net.ua/2009/09/09/print:page,1,opozicijnij_urjad_v_suchasnikh_umovakh.html
3. Баглай М. В. Конституционное право зарубежных стран // Електронний ресурс / М.В. Баглай. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/2010-12-18-14-34-28/126-mvbaglaj-konstitutsionnoe-pravo-zarubezhnyh-stran.html>.
4. Altman D. Collegiate Executives and Direct Democracy in Switzerland and Uruguay: Similar Institutions, Opposite Political Goals, Distinct Results [Електронний ресурс] / D. Altman // *Swiss Political Science Review*, Volume 14, Issue 3. – Режим доступу : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.1662-6370.2008.tb00110.x/pdf>
5. Zucco C. Legislative Coalitions in Presidential Systems: The Case of Uruguay / C. Zucco // *Latin American politics and society*. – Volume 55, Issue 1. – P. 96–118. – Spring 2013.
6. Статус опозиції: вітчизняний та зарубіжний досвід, рекомендації. Інформаційно-аналітичне дослідження. / [Електронний ресурс] // Лабораторія законодавчих ініціатив. – К. – 2006. – Режим доступу : http://www.parlament.org.ua/docs/files/8/1162220481_ans.pdf
7. Шевцова Л.Ф. Дилеммы посткоммунистического общества / Л. Ф. Шевцова // *Политические исследования*. – 1996. – №5. – С. 82–96
8. Пшеворський А. Переходи к демократии / А. Пшеворський // *Путь*. – 1993. – №3. – С. 6–18
9. Бусленко В. Політичний компроміс між владою і опозицією в країнах ЦСЄ в умовах перехідного

періоду (На прикладі Польщі) [Електронний ресурс] / В. Бусленко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/slv/2012_13/st39.pdf

Манойло Д. А. Институционализация политической оппозиции: привлечение опыта стран переходных демократий

Детально рассматриваются и анализируются формы институционализации политической оппозиции, существующие на сегодняшний день как в ЕС, так и в странах переходных демократий. Исследуются последствия применения той или иной модели институционализации. В ходе исследования были рассмотрены государства с разными типами политических систем и формами правления. На конкретных примерах исследованы как формальные, так и неформальные механизмы функционирования политической оппозиции.

Ключевые слова: политическая оппозиция, институционализация, страны переходных демократий, политическая система.

Manoilo D. Institutionalizing of the political opposition: engaging experience of transition democracies

Forms of institutionalizing of the political opposition, which exist today in the European Union and transition democracies, are reviewed and analyzed in detail in the article. Consequences of a particular model of institutionalizing are studied. During the study, European states with different types of political systems and forms of government were considered. Both formal and informal mechanisms of functionalizing of the political opposition were studied on concrete examples. The research is concentrated on two major topics or issues. On the one hand, it makes the case for distinguishing different sets of constitutional devices designed to facilitate and channel legitimate political opposition to the government. On the other hand, a brief portrait of what is being considered to represent the key models of institutionalizing political opposition at the constitutional level should be suggested. For each of these models a “prototype” may be found among the consolidated liberal democracies.

The aim pursued in this research is rather to sketch out the specific institutional parameters and the overarching constitutional doctrine of each model. Then they will be evaluated in terms of the respective constitutional practice. The conclusions drawn on the basis of advanced democracies give a chance for constitution-makers and legislators in post-soviet and post-authoritarian regimes to fix errors and to consider a rewarding experience.

As a part of my research, I am supposed to examine why some of the existing models work properly or do not have such outcomes in other countries and why Ukraine can not just make use of patterns which can be found in the advanced practice of the political opposition.

In the research author tries to identify the connections between the chosen model of the institutionalized political opposition and the consequences for the development of political systems, aggregation of interests, which is believed to be one of the key functions, for political opposition. Electoral rules and outcomes of elections should also be studied in detail. It is essential for finding an optimal way of institutionalizing of political opposition in Ukraine in particular.

Key words: the political opposition, the institutionalizing, the experience of transition democracies, political system.

Надійшла до редколегії: 26.03.2014

УДК 323

Е. В. Реутов

Белгородский государственный национальный исследовательский университет

ЛЕГИТИМНОСТЬ ВЛАСТИ В РОССИИ И УКРАИНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ⁸

В основе легитимации власти лежит комплекс институциональных, социокультурных и технологических механизмов, функционирование которых в России и Украине имеет свои особенности. Институт выборов в Украине, в отличие от России, является реальным инструментом конкуренции элит, а политический процесс в целом отличается большей непредсказуемостью, порождая «скачки легитимности». В условиях социокультурных расколов и нерешенности социальных проблем это способствует системной нестабильности политической системы. В российском обществе легитимность власти во многом обусловлена безальтернативностью созданной системы и персонификацией власти.

Ключевые слова: власть, институты власти, легитимность, политический процесс, институциональные и социокультурные механизмы легитимации

⁸ Статья подготовлена в рамках Задания №2014/420 на выполнение государственных работ в сфере научной деятельности в рамках базовой части государственного задания Минобрнауки России (рук.В.П. Бабинцев).